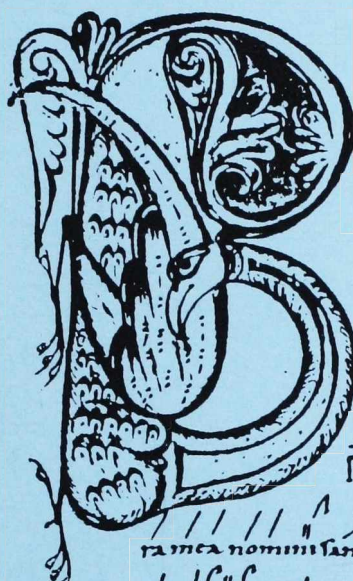

Tijdschrift voor Gregoriaans

BENEDICTEDOMI

num omnes ange lic ius potenti ter uir tu
 te quia ci tis uer bum eius ad au di en
 dam uocem ser mo num eius . iii . ad oua do .

Bene dic ani ma mea dñō om ni a in te rio
 ra mea no mi ni sanc to eius . Bene di cito do mi
 num om nes an ge lie ius po ten ter
 uir tu ter quid fa ci tis uer bum eius .

Bene dic ani ma mea do mi nō
 om ni a in te rio ra mea a no men
 sanc tum eius .

Amen . Con fi te
 bor ti bi do mi ne in to to cor de meo in con spec tu
 an ge lo rum p sal lam cor am te .

Tijdschrift voor Gregoriaans
Verschijnt vier keer per jaar
Jaargang 15, augustus 1990

Contactorgaan van de "Stichting Amici
Cantus Gregoriani".

Redactie: Zr. Marie-Louise Egbers, Ike de Loos,
Wim Mahieu, Ton Tromp, Theo de Wit

Redactie-adres: Catharinastraat 81
4811 XG Breda, 076 - 221458
Secr. en adm. : Torenhoekstraat 14
5056 AN Berkel-Enschot

Abonnement f. 25,= per jaar, over te maken op
rekeningnummer 42.06.65.323 Amrobank te Geldrop
t.n.v. H. Berkers. Gironummer van de bank 1065135.

Druk: Drukkerij van Stiphout B.V. Helmond.

De Stichting Amici Cantus Gregoriani is een kring van
mensen, die zich verbonden weten met het Gregoriaans en
door een jaarlijks terugkerende bijdrage de verschi-
ning van dit tijdschrift alsmede andere op het Gregori-
aans gerichte activiteiten mogelijk maken.

Inlichtingen op het redactieadres.

Losse nummers (ook van oude jaargangen):
f. 7,50 per stuk.

Copij voor de volgende aflevering: 1 oktober 1990.

Illustraties:

Il Codice Angelica 123, monumenta della Chiesa Bologne-
se nel secolo XI.

(Rome, Bibl. Angelica, ong. 1130)

Proprium van de heilige aartsengel Michaël

Van de redactie

Deze keer staan twee zaken centraal.

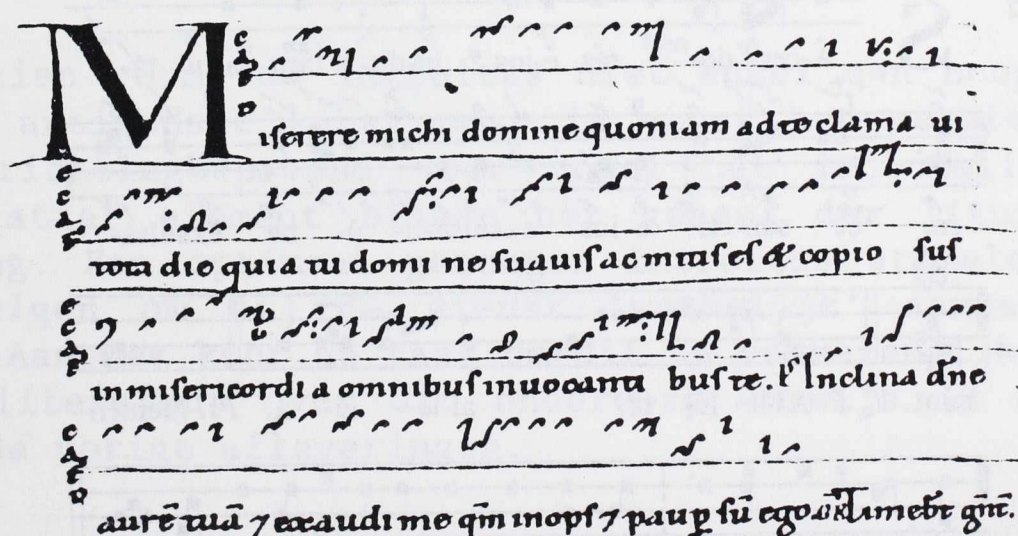
Om in de tweede helft van het blad te beginnen: een stroom van activiteiten. Maak uw keuze uit het vele wat geboden wordt. Onze eigen activiteit, de Zangersdag, zal zeer leerzaam zijn.

Verder hebben we plaats ingeruimd voor het handschrift uit Klosterneuburg. Ike de Loos schrijft er interessante dingen over en Marie-Louise Egbers maakt dat praktisch binnen haar artikel koorpraktijk.

Ook de andere auteurs wil de redactie hartelijk danken voor hun waardevolle bijdragen.

Ton Tromp zet in de volgende aflevering zijn reeks: "15 jaar Amici Cantus Gregoriani" voort.

De illustraties hebben we uit Klosterneuburg gekozen, namelijk van enkele komende zondagen de introitus.

Liturgiegeschiedenis (7)

Introitus (muzikaal)

Zoals aangegeven wijden we in deze aflevering enkele woorden aan het muzikale aspect van de intredezing.

Wellicht is het bekend dat men over een antifonaal gezang spreekt: d.w.z. twee koren wisselen elkaar af.

Antifoné = tegenzang. In de Griekse muziek betekende dit, dat twee koren in verschillende octaven (mannen, vrouwen, jongens) ofwel afwisselend, ofwel gelijktijdig dezelfde muziek zongen. Er was dus eigenlijk sprake van een primitieve tweestemmigheid.

Voor onze liturgische begrippen werd enkel het afwisselend element in praktijk gebracht.

Oorspronkelijk was het geheel zodanig opgebouwd dat in een vóór-vers de melodie lag opgesloten die in de aansluitende psalm aan bod kwam. Deze constructie greep terug op de antieke muziek waar men instrumentaal een preludium speelde om de inzet van het vocale gedeelte aan te geven. De christelijke eredienst beschouwde mu

Ps. 131, 16 et 1

L138
E 282

II
B A K S
S

Ā-cer-dó-tes e-iūs * ín-du-lānt sā-lu-tá-
re, et sán-cti e-iūs exsulta-ti-ó-ne ěxsultá-
bunt. T. P. Al-le-lú-ia, al-le-lú-ia. Ps. Mēmén-
to Dó-mi-ne Da-vid : et omnis mansu-e-tú-dí-nis e-iūs.

ziekinstrumenten echter als heidense attributen zodat de menselijke stem deze taak moest overnemen.

Het genoemde vóór-vers mondde dan uiteindelijk uit in wat wij nu de antifoon noemen. In deze zin is bovenstaand stuk (Sacerdotes eius... GR. 448) zowat de enige 'echte' introitus die in ons huidig Graduale voorkomt. De herleiding van het aantal oorspronkelijk aanwezige verzen werd in de vorige aflevering reeds uiteengezet.

We gaven ook aan hoe de tekst in relatie staat met het vervolg van de dienst. Het telkens aangeven van de verschillende thema's is terug te vinden in de muzikale benadering door de componist(en). Originaliteit en expressiviteit liggen hieraan ten grondslag.

Binnen een structuur van meestal twee à drie zinnen wisselen korte melismen en syllabische gedeelten elkaar af. De ambitus blijft algemeen binnen het octaaf en alle modi zijn vertegenwoordigd. Niet zelden heeft de antifoon eenzelfde melodie-formule als een antifoon uit het officie van het feest. De uitbouw is bij de introitus echter rijker, weidser. Psalmversen (en doxologie) krijgen een plechtiger toon en de cadens hiervan vraagt aanpassing om de herhaling van de antifoon weer voor te bereiden.

Vaak zijn de melodieën authentiek hoewel later bepaalde melodie-typen op andere teksten werden gezet. Bij de behandeling van de tekst geven we hiervan een voorbeeld.

Zo gezien vormt de introitus niet enkel een hoogtepunt in de antifonale kunst maar is vanaf het eerste ogenblik richtingbepalend voor zowel het inhoudelijk als kwalitatief element binnen het geheel der liturgische viering. Een optimaal gezongen introitus stimuleert de aanwezigen om bij de dienst 'werkelijk' aanwezig te zijn. Aan het koor de taak om dit te verwezenlijken. Voor literatuur over dit onderwerp verwijs ik opnieuw naar de vorige afleveringen.

(wordt vervolgd)

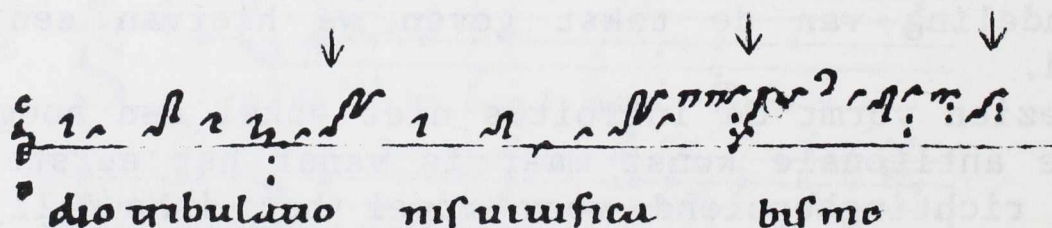
Martin Polspoel

Het quilisma in de Klosterneuburger notaties

Veel mensen zijn ervan uitgegaan dat de 12e-eeuwse notatie uit Klosterneuburg (met als bekendste voorbeeld het graduale Graz, Universitätsbibliothek 807) geen quilisma bevat. Tijdens een repetitie stuitten Marie-Louise en ik echter op een enigszins vreemde neum, die precies daar voorkomt, waar andere manuscripten een quilisma noteren. Onderzoek wijst uit dat het bij dit teken uit Klosterneuburg inderdaad om een quilisma gaat. Geheel nieuw is dit niet. Szendrei, die zich intensief met de Hongaarse notaties heeft beziggehouden, vermeldt het al en passant (Szendrei 1985, p.148). Dit quilisma is door zijn ductus echter een beetje anders dan we gewend zijn uit de bekende neumnotaties. Tevens blijkt de Klosterneuburger notatie een quilismatische scandicus over vier tonen te kennen, met niet één, maar twee quilismatische noten.

Voor dit artikel heb ik me bepaald tot het genoemde graduale uit Klosterneuburg.

Het Klosterneuburger quilisma heeft de vorm van een pes, die over een terts stijgt, met een vertikale steel die niet helemaal recht naar boven gaat, maar met een klein golfje halverwege.

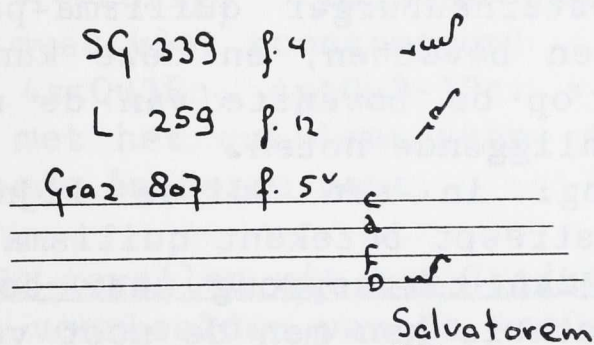
Het golflijntje is soms goed te herkennen, maar op kopieën kan het op een klein verdikkinkje of knobbeltje lijken. Deze neum komt zeer geregeld voor, zowel geïsoleerd als in samenstellingen, op verschillende toonhoogtes, maar met een grote voorkeur voor de kleine tertsen d-f en a-c.

Daarnaast bestaat er een neum die over een kwart stijgt, en twee golfjes in de steel heeft.

De pes met één golfje, geïsoleerd:

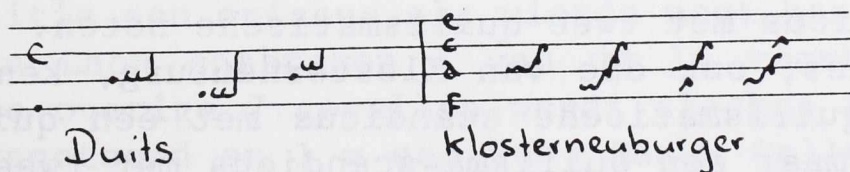
Een steekproef over 15 voorbeelden, vergeleken met lijnloze Metzer en Sankt Galler neumen in Laon 239 en Sankt Gallen 339 (PM X en I), geeft het volgende beeld:

- * in 12 van de 15 gevallen geven Laon en Sankt Gallen beide een quilisma, als Klosterneuburg de pes-met-golfje noteert;
- * in 1 geval noteert alleen Sankt Gallen een quilisma, Laon geeft een scandicus;
- * in 2 gevallen geven noch Laon noch Sankt Gallen een quilisma, maar resp. een scandicus en een torculus.

Het is duidelijk dat met de betreffende neum een quilisma bedoeld wordt. Het geïsoleerde quilisma staat in 13 van de 15 gevallen op een terts d-f of a-c, de gebruikelijke plaats voor een quilisma¹.

Een quilisma-pes met één golfje springt over een terts omhoog. Een quilisma-pes met twee golfjes springt al-

¹ De gebruikte voorbeelden: gr. Qui sedes: Israel; all. Excita Domine: et; in. Rorate: salvatorem; gr. Prope est Dominus: veritate; off. Confortamini: erit, filium, eius; gr. Tecum principium: virtutis; co. Exsulta filia: exsulta; co. Multitudo languentium: multitudo, spiritibus; co. Quique prudentes: virgines; in. Esto mihi: esto, mihi, refugii.

tijd over een kwart omhoog. Wil de notator een quilismatische scandicus over een kwart met maar één quilismatische noot noteren, dan schrijft hij doorgaans een quilisma-pes over een terts, in combinatie met een uncinus of virga ervoor of erna (zie afb. 1 **vivificabis**).

We moeten ons realiseren dat er een essentieel verschil is tussen de verschillende quilismavormen van de Klosterneuburger en de Sankt-Galler of Duitse vorm: in de laatstgenoemde notatie heeft een quilismatische pes of scandicus nooit meer dan één quilismatische noot, en deze kan op alle trappen ervan voorkomen, behalve op de bovenste. Een Klosterneuburger quilisma-pes kan twee quilismatische noten bevatten, en deze kunnen noch op de onderste, noch op de bovenste van de neum vallen, alleen op de tussenliggende noten.

Ter verduidelijking: in een Duitse lijnnotatie kan staan a-a-c (onderstreept betekent quilisma; punctum en quilisma unisoon, dan tertssprong naar boven). In de Klosterneuburger notatie kan men de noot vóór het quilisma en het quilisma zelf niet unisoon noteren, en wordt het a-b-c.

De geïsoleerde quilisma-scandicus over vier toontrappen:

Nu we weten dat de pes met één golfje een quilisma voorstelt, moeten we ons ook realiseren dat de pes met twee golfjes een bijzondere neum is, namelijk een quilisma-scandicus met twee quilismatische noten.

Alle notaties, ook die van Klosterneuburg, kennen weliswaar de quilismatische scandicus met één quilismatische noot, maar een quilisma-scandicus met twee quilismatische noten is mij uit geen andere notatie bekend.

Rumphorst geeft in zijn onlangs verschenen artikel (Rumphorst 1989) over de geïsoleerde quilisma-scandicus over vier toontrappen twee lijsten waarin alle voorbeelden van deze neum uit het Graduale Triplex zijn opgenomen: een lijst met die gevallen waarin de quilismatische noot op de tweede trap zit, en een lijst met ge-

vallen waarin deze op de derde trap zit. Uitgaande van deze lijsten heb ik een analyse gemaakt van de corresponderende plaatsen in Klosterneuburg (zie bijlage 1 en 2).

De afkortingen die gebruikt worden zijn de volgende (ontleend aan Rumphorst):

- * Qu2: quilisma op de tweede noot van een pes of scandicus;
- * Qu3: quilisma op de derde noot van een pes of scandicus;
- * Qu2-3: quilisma op de tweede en derde noot van een scandicus;
- * 4stQuSc: 4-stufige Quilisma-Scandicus (quilisma-scandicus over vier toontrappen)
- * 4stQu2Sc, 4stQu3Sc, 4stQu2-3Sc: 4-stufige Quilisma-Scandicus met het quilisma resp. op de tweede, derde, of tweede en derde noot.

De 68 4stQu2Sc-gevallen uit het Graduale Triplex:

Als we de 68 voorbeelden van de 4stQu2Sc naar modus en gezangtype indelen zien we het volgende (zie bijlage 1):

- * 1e modus: 14 gevallen, uit introitus, graduales, alleluia's en communiones.
 - Klosterneuburg heeft in 7 gevallen een kleinere omvang, namelijk een terts (6 x wordt f-bes teruggebracht tot f-a, 1 x e-b tot f-a), vrijwel overal in gevallen waarin de Sankt Galler traditie een oriscus als vierde noot heeft.
 - In Laon ontbreken 7 van de 14 voorbeelden. In de overige 7 gevallen wordt slechts 2 x een Qu2 genoteerd en 1 x een Qu4. Sankt Gallen heeft 13 x een Qu2 en 1 x een salicus; Klosterneuburg heeft 10 x Qu2.
 - Er is geen geval waarin alle drie de tradities dezelfde lezing geven, en maar drie gevallen waarin Sankt Gallen en Klosterneuburg dezelfde lezing hebben.

- * 2e modus: ontbreekt geheel.
- * 3e modus: 12 gevallen, waarvan 8 introitus en 4 alleluia's:
 - Klosterneuburg heeft hier overal de omvang van een kwart behouden.
 - In de 8 introitus-voorbeelden, alle met een 4stQu2Sc over e-a, sluit Klosterneuburg zich aan bij Sankt Gallen (zij het dat Sankt Gallen 1 x als 4e element een oriscus heeft en Klosterneuburg niet). Laon ontbreekt 2 x, geeft 1 x Qu2, en 4 x currente scandicus.

In 3 van de 4 alleluia's (met 4stQu2Sc over g-c of f-bes) geven Laon en Sankt Gallen steeds Qu2, Klosterneuburg Qu2-3 (hierbij moet aangetekend worden dat vb. 63 in Klosterneuburg niet goed leesbaar is: hij kan als pes met Qu2-3 gelezen kan worden, maar misschien ook als pes met Qu2 en een uncinus er boven). Vb. 67, ook een alleluia, met een 4stQu2Sc over e-a, krijgt net als de introitus alleen een Qu2 in Klosterneuburg.
 - In deze 12 3e-modus-voorbeelden is er één waarin alle 3 de tradities een Qu2 geven: nr. 11. Er zijn er 8 waarin alleen Sankt Gallen en Klosterneuburg een Qu2 geven (13, 41, 49, 58, 60, 62, 67-68). Laon zet zich wat apart: 2 x ontbreekt het gezang, in de overblijvende 10 gevallen staat slechts 4 x een Qu2.
- * 4e modus: 9 voorbeelden: Het beeld is hier als volgt:
 - Klosterneuburg heeft 1 x een kleinere omvang, namelijk in vb. 8, de enige communio van het rijtje: f-bes is f-a geworden. Dit is tevens de enige plaats waar zowel Laon als Sankt Gallen een oriscus op de 4e noot noteren
 - voor de andere voorbeelden geldt het volgende:
 - Laon: scandicus;
 - Sankt Gallen: scandicus met Qu2, met of

zonder oriscus op het eind.

- Klosterneuburg: scandicus met Qu2.

* 5e modus: 3 gevallen. Het beeld is hier enigszins anders, met name wat betreft de omvang die Klosterneuburg geeft:

- Klosterneuburg noteert in alle drie gevallen een kleinere omvang dan het Graduale Triplex: 1 x van een kwint naar een kwart; 2 x van een kwart naar een terts. In deze laatste twee voorbeelden verdwijnt, net als we bij de 1e modus zagen, de bovenste halve toon van de kwart f-bes, een toon die in Sankt Gallen met een oriscus wordt genoteerd.
- Vb. 27-28, uit hetzelfde offertorium, krijgen in Laon en Sankt Gallen 2 x dezelfde grafie, in Laon zonder en in Sankt Gallen met quilisma. Klosterneuburg doet beide keren iets anders: de scandicus bevat geen quilisma en wordt hoger gelegd: c-f, i.p.v. a-e zoals in het Graduale Triplex.
- Er zijn geen gevallen in dit rijtje waarin de drie tradities dezelfde lezing geven.

* 6e modus: 8 voorbeelden, communiones, introitus en offertoria.

- Weer heeft Klosterneuburg in alle voorbeelden een andere omvang dan de oude neumnotaties en het Graduale Triplex. In vb. 26 is de kwart e-a vergroot tot een kwint. In de overige 7 gevallen is weer de bovenste halve toon verdwenen, zodat er een grote terts overblijft, die ook nog eens 2 x geen quilisma heeft (vb. 3 en 48); in al deze 7 gevallen heeft Sankt Gallen een oriscus als vierde noot van de scandicus.
- In Laon ontbreekt het gezang in twee van de acht gevallen, en in de overige zes noteert het geen quilisma. Sankt Gallen heeft overal een Qu2. Klosterneuburg heeft 6 x een Qu2.

- Er zijn wederom geen gevallen waarin de drie tradities hetzelfde noteren.
- * 7e modus: 5 voorbeelden, vier introitus en een communio, die een zeer eenduidig beeld geven, maar weer heel anders dan in de 5e en 6e modus:
 - De omvang van een kwart wordt in alle gevallen behouden in Klosterneuburg, ondanks de aanwezigheid van een oriscus in Sankt Gallen.
 - Alle drie de tradities noteren, in zichzelf consequent, 5 x hetzelfde:
 - Laon geeft op alle 5 plaatsen een scandicus.
 - Sankt Gallen geeft 5 x een 4stQu2Sc, met of zonder oriscus op het eind.
 - Klosterneuburg geeft ook 5 x een 4stQu2Sc.
- * 8e modus: 17 voorbeelden: 14 tractus, 2 offertoria, 1 antifoon. Deze lijst geeft weer een heel eenduidig beeld, o.a. door de 14 tractusverzen, die steeds met dezelfde formule beginnen.
 - zoals in de 7e modus is de omvang van de bewuste scandicus in Klosterneuburg overal netjes een kwart gebleven.
 - alle drie de tradities zijn in zichzelf vrijwel consequent, zeker voor de tractusformules:
 - Laon: uncinus-punctum-virga-oriscus (uitz: vb. 14 en 64 hebben Qu2 en geen oriscus);
 - Sankt Gallen: tractulus-quilismapes-oriscus (uitz: 54 heeft geen oriscus);
 - Klosterneuburg: quilismapes over een kwart met twee golfjes (uitz: de offertoria vb. 64-65: in 64 Qu2 en in 65 Qu3).

Welke conclusies kunnen we nu trekken uit het gedrag van de 4stQu2Sc te Klosterneuburg?

We kunnen de authentieke en plagale modi met dezelfde finalis samennemen: in de e-modi, authentiek en plagaal zien we dezelfde verschijnselen, zo ook in de f-modi en

de g-modi; d-plagaal ontbreekt.
Vervolgens blijkt dat de 4stQu2Sc uit de d-modus en de f-modus verwante trekken vertonen; zo ook met die uit de e- en de g-modus.

De d- (re-) en f- (fa-)modus:

In de gezangen van deze modi wijzigt het Klosterneuburger graduale veelal de omvang van de betreffende scandicus, en is het ook het minst consequent in het noteren van quilisma's. In die gevallen waarin Klosterneuburg de omvang van de scandicus verandert, gebeurt dat verreweg het meest door het weglaten van de bovenste halve toon van de kwart: f-bes wordt f-a. Dit gebeurt opvallend vaak op plaatsen waar de Sankt-Galler/Einsiedler traditie een oriscus op de bovenste noot heeft. Kennelijk is dit een noot die makkelijk kan "wegslijten".

Alle misgezangen, behalve natuurlijk de tractus, zijn vertegenwoordigd in de voorbeelden uit de d- en de f-modus. Een relatie tussen gezangtype en notatie is echter niet zo één-twee-drie te leggen.

Natuurlijk zijn er naast overeenkomsten ook verschillen waar te nemen tussen de voorbeelden van de d- en de f-modus: in de f-modus is de omvang in alle gevallen anders dan wat we in de neumnotaties en kwadraatnotatie van het Graduale Triplex zien; in de d-modus is dit slechts in ongeveer de helft van de gevallen zo.

De e- (mi-) en g- (sol-)modus:

Deze modi hebben eveneens verwante trekken, en wel precies tegengesteld aan die van de d- en f-modus:

De omvang van de quilismatische scandicus is in Klosterneuburg in verreweg de meeste gevallen een kwart gebleven; slechts op één plaats, in vb. 8, de enige communio, is hij tot een terts teruggebracht. De Sankt-Galler/Einsiedler traditie geeft hier minder frekwent een oriscus als 4e noot, maar op de plaatsen waar dat gebeurt, behoudt Klosterneuburg de omvang van een kwart. In de tractus en antifoon van de 8e modus en alleluia's van de 3e noteert Klosterneuburg de 4stQu2-

3Sc, een unieke neumvorm, die mij uit geen andere notatie bekend is.

De 50 4stQu3Sc-gevallen uit het Graduale Triplex:

Deze lijst (zie bijlage 2) geeft een veel eenduidiger beeld. Laon en Sankt Gallen geven in alle modi en alle gezangtypen in verreweg de meeste gevallen een 4stQu3Sc; een oriscus op de 4e noot komt niet voor.

In Klosterneuburg vinden we een wat gevarieerder beeld: 34 x Qu3, 3 x Qu2 (alle 3 in de 4e modus), 12 x een neum zonder quilisma (vooral in de 8e modus), 1 x Qu2-3 (in de 3e modus).

De omvang van de Klosterneuburger neum is in deze lijst zeer stabiel: slechts in drie gevallen kleiner t.o.v. de neum- en kwadraatnotaties uit het Graduale Triplex. M.i. hangt dit samen met het feit dat de vierde noot van de scandicus in de beide neumnotaties geen oriscus is.

Het is begrijpelijk dat een 4stQu3Sc uit de school van Laon of Sankt Gallen niet zo makkelijk verandert in een 4stQu2-3Sc: een noot vóór een quilisma (die breed is) moet dan veranderen in een quilismatische, en dus lichte, noot. We hoeven dus niet verbaasd te zijn dat we deze typische neum in deze lijst zo weinig tegenkomen.

Conclusies:

- * De 12e-eeuwse Klosterneuburger notaties kennen, in tegenstelling tot wat we aanvankelijk dachten, wel degelijk een quilisma.
- * Dit quilisma heeft een vergelijkbare ductus als de scandicus uit de Hongaarse notatie, die op de Metzer neumvormen gebaseerd is.
- * Een bijzonderheid van deze ductus is, dat het quilisma niet op de onderste noot van een quilisma-pes of -scandicus kan vallen, dit in tegenstelling tot de Duitse lijnnotaties uit die periode.
- * Naast de normale quilisma-pes kent Klosterneuburg een vierstufige Quilisma-Scandicus, met als 2e of 3e noot een quilisma. Daarnaast kent Klosterneuburg een neumvorm die nergens anders voorkomt: een vierstufi-

ge Quilisma-Scandicus met twee quilismatische noten, namelijk de 2e en 3e van de scandicus.

- * De ontwikkeling van met name de 4stQu2Sc en 4stQu2-3Sc lijkt afhankelijk te zijn van modus, en in mindere mate misschien ook van gezangtype. De oriscus op de 4e noot van de 4stQu2Sc in de bloeitijd van de Sankt Galler/Einsiedler en Metzner notaties moet een dermate lichte noot geweest zijn (hetzij door intonatie, hetzij door klank, hetzij door ritme) dat hij in de latere notaties van Klosterneuburg makkelijk kon wegvallen.

Literatuur:

- Szendrei, J. **Die Graner Choralnotation**, in: *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 30 (1988), p. 5-235.
- Szendrei, J. **Choralnotation als Identitätsausdruck im Mittelalter**, in *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 27 (1985), p. 139-170.
- Rumphorst, H. **Der isolierte vierstufige Quilisma-Scandicus im Zusammenhang mit dem Text**, in: *Beiträge zur Gregorianik* 8 (1989), p. 29-96.
- Wiesli, W. **Das Quilisma im Codex 359 der Stifsbibliothek St. Gallen** (Immensee, ca.1966).

Bijlagen 1 en 2: de lijsten van Rumphorst van de geïsoleerde 4stQu2Sc en 4stQu3Sc, zoals die in het Graduale Triplex voorkomen, omgewerkt voor dit artikel. De lijsten zijn ingedeeld naar modus, en daarbinnen naar gezangtype. De nummering van Rumphorst heb ik aangehouden, om vergelijken met zijn artikel makkelijk te maken; deze staat in de eerste kolom. De omvang die in de zesde kolom gegeven wordt, is die uit het Graduale Triplex, eventueel gereconstrueerd door Rumphorst, waar

hij dat nodig achtte. De laatste drie kolommen geven de grafieën van resp. Laon, Sankt Gallen, en Klosterneuburg. De Sankt Galler grafie is die uit het Graduale Triplex. De enkele nummers die ontbreken, worden veroorzaakt door gezangen die in Klosterneuburg niet voorkomen.

Verklaring van de symbolen:

- 0: geen quilisma
- 2, 3, 2-3 of 4: quilisma op de betreffende noot of noten van de scandicus
- + of -: grotere, resp. kleinere omvang dan het Graduale Triplex of Rumphorst's reconstructie
- x: ontbreekt of onleesbaar
- o: oriscus op de 4e noot
- s: salicus

Ike de Loos

ndie resurrectio nis me e dicit dominus aevia.

congregabo gentes & colligam reg na & effundam

super uos aquam mven dam a v via. ant.

Bijlage 1: De lijst van Rumphorst van de 4stQu2Sc.

Vb.	type	titel	tekst	m.	omv.	GT	L	SG	Kl.
1	in	Gaudete in Domino	<u>vestra</u>	1	f-bes	0o		2o	0-
31	in	Inclina Domine	Deus <u>meus</u>	1	f-bes	0o		2o	2-
34	in	Da pacem Domine	<u>fideles</u>	1	f-bes	0		2o	0-
36	gr	Ecce quam bonum	<u>fratres</u>	1	g-c	2		2	0
42	gr	Timete Dominum omnes	<u>omnes</u>	1	f-bes	x		2o	2-
43	gr	id.	<u>quoniam</u>	1	f-bes	x		2o	2-
45	gr	Posuisti V.Desiderium	<u>animae</u>	1	f-bes	4		2	2+
57	gr	Gloriosus Deus	<u>mirabilis</u>	1	d-g	x		2	2
22	al	Christus resurgens	<u>alleluia</u>	1	f-bes	x		2	2
23	al	Christus resurgens	<u>dominabitur</u>	1	f-bes	x		s	2
51	al	Beatus vir qui suffert	<u>quoniam</u>	1	e-b	x		2o	2-
59	al	Iuravit Dominus	<u>sacerdos</u>	1	e-a	x		2	0
37	co	Amen dico...quicquid	<u>fiet</u>	1	e-a	2		2	2-
53	co	Principes persecuti	<u>gratis</u>	1	f-bes	0		2	2
11	in	In Deo laudabo	<u>verbum</u>	3	a-d	2		2	2
13	in	In nomine Domini	<u>ideo</u>	3	e-a	0		2	2
41	in	Ecce oculi Domini	<u>animas</u>	3	e-a	0		2	2
49	in	Sacerdotes tui	<u>sancti</u>	3	e-a	x		2	2
58	in	id.	<u>exsultent</u>	3	e-a	x		2	2
60	in	Dum clamarem	<u>humiliavit</u>	3	e-a	0		2o	2
62	in	Omnia quae fecisti	<u>quia</u>	3	e-a	0		2	2
68	in	Cognovi Domine	<u>et in</u>	3	e-a	0		2	2
29	al	Domine Deus salutis	<u>alleluia</u>	3	g-c	2		2	2-3
35	al	Paratum cor meum	<u>meum</u>	3	f-bes	2		2	2-3
63	al	Veni Domine et noli	<u>Domine</u>	3	f-bes	2		2	2-3
67	al	In te Domine	<u>non</u> confundar	3	e-a	0		2	2
5	in	Sicut oculi servorum	<u>oculi serv.</u>	4	e-a	0		2	2
6	in	id.	<u>oculi nostri</u>	4	e-a	0		2	2
7	in	id.	<u>donec</u>	4	e-a	0		2o	2
12	in	Iudica me Deus	<u>homine</u>	4	e-a	0		2	2
25	in	Exaudi Domine...adiutor	<u>neque</u>	4	e-a	0		2o	2
32	of	Oravi Deum meum	<u>preces</u>	4	e-a	0		2o	2
33	of	id.	<u>populum</u>	4	e-a	x		2o	3
61	al	Gaudete iusti	<u>collaudatio</u>	4	e-a	0		2	2
8	co	Amen dico...quod uni	<u>uni ex</u>	4	f-bes	0o		2o	2-
38	gr	Locus iste	<u>iste</u>	5	f-bes	2		2o	2-
27	of	Sicut in holocausto	<u>sicut in hol.</u>	5	f-bes	0		2o	2-
28	of	id.	<u>et sicut</u>	5	a-e	0		2o	0-
24	in	Respice in me	<u>quoniam</u>	6	f-bes	0		2o	2-

50	in	In medio ecclesiae	<u>implevit</u>	6	f-bes	x	2o	2-
39	of	Domine Deus in simpl.	<u>populum</u>	6	f-bes	0	2o	2-
44	of	Gloriabuntur in te	<u>quoniam</u> tu	6	f-bes	0	2o	2-
52	of	In virtute tua	et <u>super</u>	6	c-f	0	2o	2-
3	co	Ecce Dominus veniet	et <u>erit</u>	6	c-f	0	2o	0-
26	co	Circuibo et immolabo	<u>hostiam</u>	6	e-a	0	2	2+
48	co	Posuisti Domine	<u>capite</u>	6	f-bes	x	2o	0-
4	in	Audivit Dominus	<u>Dominus</u> fact.	7	b-e	0	2	2
30	in	Respice Domine	<u>exsurge</u>	7	b-e	0	2o	2
40	in	Iudicant sancti gentes	<u>regnabit</u>	7	b-e	0	2o	2
54	in	Ne timeas Zacharia	<u>pariet</u>	7	b-e	0	2	2
2	co	Dicite pusillanimes	<u>ecce</u> Deus	7	b-e	0	2o	2
9	tr	Ad te levavi	V. <u>Ecce</u> sicut	8	g-c	0o	2o	2-3
10	tr	id.	V. <u>Miserere</u>	8	g-c	0o	2o	2-3
14	tr	Iubilare Deo	V. <u>Intrate</u>	8	g-c	2o	2o	2-3
15	tr	Cantemus Domino	V. <u>Dominus</u>	8	g-c	0o	2o	2-3
16	tr	Vinea facta	V. <u>Et maceriam</u>	8	g-c	0o	2o	2-3
17	tr	Attende coelum	V. <u>Expectetur</u>	8	g-c	0o	2o	2-3
18	tr	id.	V. <u>Date</u>	8	g-c	0o	2o	2-3
19	tr	id.	V. <u>Deus</u>	8	g-c	0o	2o	2-3
20	tr	Sicut cervus	V. <u>Sitivit</u>	8	g-c	0o	2o	2-3
21	tr	id.	V. <u>Fuerunt</u>	8	g-c	0o	2o	2-3
46	tr	Beatus vir qui timet	V. <u>Potens</u>	8	g-c	0o	2o	2-3
47	tr	id.	V. <u>Gloria</u>	8	g-c	0o	2o	2-3
55	tr	De profundis	V. <u>Fiant</u>	8	g-c	0o	2o	2-3
66	tr	Cantemus Domino	V. <u>Hic</u> Deus	8	g-c	0o	2o	2-3
64	of	Levabo oculos	<u>da</u> mihi	8	d-g	2	2	2
65	of	Benedictus..non tradas	<u>non</u> tradas	8	g-c	0o	2o	3
56	an	Vidi aquam	et <u>omnes</u>	8	g-c	x	2o	2-3

A D F O R T E .

U^c_didi aquam egredientem de templo a la
^c_dtere dextro a e via & omnes ad quos pervenit a

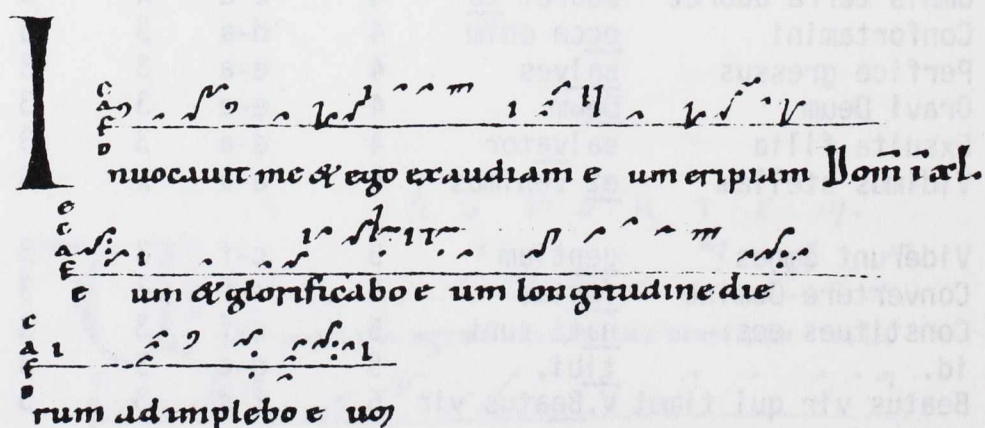
Bijlage 2: de lijst van Rumphorst van de 4stQu3Sc

Vb.	type	titel	tekst	m.	omv.	GT	L	SG	Kl.
100	in	Dicit Dominus sermones	<u>adest</u>	1	e-a	x	3	3	3
119	al	Iusti epulentur	<u>in</u> conspectu	1	c-f	3	3	3	0
85	of	Custodi me	de <u>manu</u>	1	f-c	3	3	3	3
105	tr	Domine exaudi	<u>exaudi</u>	2	c-f	3	3	3	3
96	in	Omnia quae fecisti	<u>gloriam</u>	3	g-c	3	3	3	3
98	in	Ego clamavi quoniam	<u>tuarum</u>	3	g-c	3	3	3	2-3
103	in	Sacerdotes tui	<u>induant</u>	3	g-c	x	3	3	3
107	in	id.	<u>avertas</u>	3	g-c	x	3	3	3
118	in	Ecce oculi Domini	<u>a</u> morte	3	g-c	3	3	3	3
120	in	Cognovi Domine	non <u>me</u>	3	e-a	3	3	3	3
77	gr	Exsurge Domine	conspectu <u>tuo</u>	3	f-c	3	3	3	3
80	gr	Tibi Domine	<u>Domine</u>	3	e-a	3	3	3	3
81	gr	Eripe me Domine	<u>tuam.</u>	3	f-c	3	3	3	3
82	gr	Exsurge Domine	<u>Domine</u>	3	e-a	x	3	3	3
83	gr	id.	<u>intende</u>	3	e-a	3	3	3	3
84	gr	Ego autem dum	<u>cilicio</u>	3	e-a	3	3	3	3
91	gr	Tu es Deus	<u>tuam.</u>	3	f-c	3	3	3	0
74	in	Sicut oculi	<u>Deum</u>	4	e-a	3	3	3	0-
78	in	Deus in nomine	<u>salvum</u>	4	e-a	3	3	3	2
79	in	id.	<u>Deus</u>	4	g-c	3	3	3	2 ²
86	in	Exaudivit de templo	<u>vocem</u>	4	e-a	3	3	3	3
87	in	id.	<u>ares</u>	4	e-a	3	3	3	3
88	in	Omnis terra adoret	<u>psallat</u>	4	e-a	3	3	3	3
95	in	Salus populi	<u>exaudiam</u>	4	e-a	3	3	3	2
97	in	In voluntate tua	tu <u>enim</u>	4	e-a	3	3	3	3
110	in	Sicut oculi	<u>misereatur</u>	4	g-c	3	3	3	0
116	in	Omnis terra adoret	adoret <u>te</u>	4	e-a	x	3	3	3
70	of	Confortamini	<u>ecce enim</u>	4	d-a	3	3	3	3 ¹
89	of	Perfice gressus	<u>salvos</u>	4	e-a	3	3	3	3
94	of	Oravi Deum	<u>Deum</u>	4	e-a	3	3	3	3
71	co	Exsulta filia	<u>salvator</u>	4	e-a	3	3	3	3
114	co	Vidimus stellam	<u>et</u> venimus	4	e-a	x	3	3	0
72	gr	Viderunt omnes	<u>gentium</u>	5	c-f	3	3	3	3
92	gr	Convertere Domine	<u>factus</u>	5	c-f	3	3	3	3
101	gr	Constitues eos	<u>nati sunt</u>	5	c-f	3	3	3	3
102	gr	id.	<u>tibi.</u>	5	g-c	3	3	3	3
108	al	Beatus vir qui timet	V. <u>Beatus</u> vir	5	f-c	3	3	3	0
99	in	Dicit Dominus ego	<u>cunctis</u>	6	g-c	3	3	3	3
76	in	Oculi mei	<u>miserere</u>	7	g-c	3	3	3	3

104 in	Audivit Dominus	<u>adiutor</u>	7	b-e	3	3	3
117 gr	Salvum fac populum	V. <u>Ad te</u>	7	c-f	3	3	3
93 al	Exsultate Deo	<u>iubilante</u>	7	b-e	3	3	3-
112 al	Quoniam deus	<u>super</u>	7	b-e	3	3	0-
69 in	Ad te levavi	<u>inimici</u>	8	g-c	3	3	0 ³
109 in	Invocabit me	<u>exaudiam</u>	8	g-c	3	3	0?
113 in	Benedicta sit sancta	<u>Trinitas</u>	8	g-c	3	3	0
73 of	Scapulis suis	<u>circumdabit</u>	8	g-c	3	3	3
106 of	Posuisti Domine	<u>coronam</u>	8	g-c	3	3	3
115 of	Angelus Domini	<u>de coelo</u>	8	g-c	3	3	0
90 co	Introibo ad altare	<u>ad Deum</u>	8	g-c	3	3	0 ²

Noten:

- 1 vb. 70: Klosterneuburg geeft hier een 5-stufige Quilisma-Scandicus d-e-f-g-a (met het quilisma op de f) i.p.v. d-f-g-a, zoals het GT.
- 2 vb.79 en 90: Klosterneuburg heeft een andere melodische wending op dit punt.
- 3 vb 69: Klosterneuburg heeft geen quilisma, maar wel een andere versieringsnoot.

Het offertorium Oravi: koorpraktijk.

Het proprium van de 23e zondag door het jaar bevat het offertorium Oravi¹. Dit jaar valt deze zondag op 9 september.

De tekst bestaat uit gedeelten van verschillende verzen van hoofdstuk 9 uit het boek Daniël². De Babylonische gevangenschap is een feit geworden en Daniël bidt voor zijn volk. Heel hoofdstuk 9 is een erkenning van schuld en een smeken om erbarmen.

In het offertorium zijn de versgedeelten zo gekozen, dat de benarde omstandigheden, die uit hoofdstuk 9 blijken, niet echt tot uitdrukking komen.

Hier volgt de vertaling van de tekst:³

Ik heb gebeden tot mijn God, ik Daniël, zeggende: Verhoor Heer, de gebeden van uw dienaar: laat lichten uw aanschijn over uw heiligdom: en genadig aanschouw dit volk, waarover is aangeroepen uw naam, God.

Bekijken we het offertorium in zijn relatie van de muziek t.o.v. de tekst, dan constateren we:

- dat de zinsstructuur melodisch volkomen overeenkomt met de tekststructuur.
- dat de inleidende zin t/m dicens ook muzikaal inleidend is, waarna bij de aanvang van het gebed (Exaudi) het smekende karakter ook muzikaal goed hoorbaar is door de stemverheffing in letterlijke zin.

Het melodisch hoogtepunt, waar, door de structuur van het hele stuk, zorgvuldig naar toegewerkt wordt, is: et propitius intende. Deze intonatie is een melodische rijmvorm t.o.v. de intonatie van de zin ervoor: een transpositie op de kwart, illumina re-sol en, et propitius sol-do.

In de plagale mi-modaliteit (IVe modus) is de sol zeer belangrijk. In de authentieke mi-modaliteit (IIIe modus) zijn de dominanten: si en do.

Zo zien we dat het offertorium zowel plagale als au-

L156
E347

OF. IV

RBAKS

Dan. 9, 4. (2.) 17. 19

O rá- vi * Dē- um me- um
ē- go- Dā-ni- el, di- cens : Exáu- di, Dómi-
ne, pre- ces sēr- vi- tu- i : il- lúmi- nā fá- ci- em
tu- am su- per sanctu- á- ri- um tu- um :
et prō- pí- ti- us in- tē- de pō- pū- lum istum,
super quem invo- cá- tum est no- men tu- um,
De- us.

thentieke kenmerken heeft in een natuurlijk verloop van een boogvorm laag - hoog - laag. De tekst geeft in zijn betekenis daarvoor een uitstekende impuls. In het *Graduale Romanum* is de langzame opklimming heel goed te volgen, doordat belangrijke punten daar pal onder elkaar staan: *Deum, exaudi, illumina faciem*, en dan op de volgende pagina het hoogtepunt voor de *arsis*: *et propitius*. Daarmee is de boog op zijn hoogtepunt en zet de thesis in.

Een enkele opmerking nu over twee notengroepen. In de kwadraatnotatie is niet altijd duidelijk wat dit groepje van drie noten voor neum is. De handschriften (b.v. van Sankt Gallen) maken het ons wel duidelijk. Daarvoor bekijken we nu *E*⁴, het handschrift onder de balk.

We komen de bewuste combinatie vijf maal tegen. Viermaal blijkt het een *salicus* te zijn: of onder *oravi*, *meum*, *ego* en *tui*, en éénmaal een liquescerende *pes-quassus* onder *exaudi*. Twee verschillende neumen dus met in de kwadraatnotatie hetzelfde teken.

Hoe moeten we nu deze neumen uitvoeren? Bij een *salicus* trekt de laatste noot aan, d.w.z. dat de twee eerste noten (zonder verbreding op de tweede!) heel licht naar de derde toegezongen worden. Deze interpretatie komt ons bijzonder goed te pas bij de omgekeerde *kadens* op *tui*. Ze versterkt het smekende karakter.

Bij de *pes-quassus* heeft de tweede noot die aantrekkingsfunctie. Ook *uni sono* is dat muzikaal zeer wel mogelijk, indien er gerepercussiëerd wordt. De eerste noot (het golfje) is een *oriscus*, een lichte noot, die gericht is op de volgende, zoals ook de tweede noot in de *salicus* - het boogje - dat ook een *oriscus* is.

De derde geschreven noot boven de *pes quassus* is niet meer dan een ombuiging van de *virga* , d.w.z. een glijnoot.

Zo blijkt eenzelfde schrijfwijze in de kwadraatnotatie ritmisch twee verschillende interpretaties te vragen:

 en .

ut do minus vocem meam. of Ora ui devoy

meum ego daniel de cons exaudi domine preces servi

tui illumina faciem tuam super sanctuarium tuum

& propicius inton de populum istum super quem in

adlocatum est nomen tuum de

ur. v. Adhuc me loquen te & omni

Deum : 1^e regel

preces : 2^e "

populum : 4^e ,

Over de tweede groep alleen een aardigheidje i.v.m. het artikel van Ike de Loos in dit tijdschrift. Haar onderwerp is de quilisma in het handschrift van Klosterneuburg⁶. Zij besteedt daar bijzonder aandacht aan de vierstufige Quilisma-Scandicus. In dit gezang komt die neum driemaal voor: boven Deum, preces en populum.

Bekijken we de quilismagolfjes goed boven de drie genoemde plaatsen, dan constateren we het volgende:

- op Deum is de quilisma de derde noot;
- op preces is de quilisma de tweede noot;
(beide kloppen met de kwadraatnotatie + E.)
- op populum is de quilisma de derde noot, wat niet klopt met de kwadraatnotatie + E.

Het zou te ver voeren om ook de afwijkende melodische plaatsen hier te bespreken. Met behulp van het voorgaande artikel moet het voor de lezer toch mogelijk zijn, zelf een heel eind daarmee te komen. Het handschrift is niet ingewikkeld en de lijnnotatie (b-d-f-a en d-f-a-c) is duidelijk. Wellicht een leuk vakantie-puzzeltje.

Wat mij betreft hoop ik, dat de bede van Daniël in vele kerken, "als een zoete geur moge opstijgen"⁷ tot zijn en onze God, en diens barmhartigheid ook over ons nederdalen.

Zr. M-L. Egbers

Noten:

1. Graduale Romanum en Triplex blz. 334,
Solesmes, resp. 1974 en 1979.
2. De Bijbel, Willibrordvertaling - blz. 1302
K.B.S. - Boxtel - 1975.
3. Confessio et Pulchritudo V - Dom N. Boer
Rotterdam 1955.

4. E = Einsiedeln 121.
5. blz. 84.
6. Le Manuscrit 807 - Universitätsbibl. Graz,
Editions H. Lang und Cie; SA-Berne 1974,
blz. 156.
7. Naar het Volksmisboek en Vesperale
Affligem 1955, blz. [12].

S alus populi ego sum dicit domi nŕ
de quacunq; tribulatio ne da mauerint ad
me exaudia me of. & ero illorum dominus
in per petuum. Ad cendite ppŕe mŕe legē mŕi
inclinatē aurē urām in v̄ba oris mei. RE Oculi om

Boekbespreking

Officia Sancti Adalberti Egmondensis, curavit A.M.J. Zijlstra (St. Adelbertabdij, Egmond-Binnen, 1990)

Ter gelegenheid van de 1250e sterfdag van Sint Adelbert heeft de St.-Adelbertabdij te Egmond-Binnen het officie van Adelbert laten uitvoeren. Deze uitvoering heeft plaatsgevonden op zondag 24 juni 1990, door de schola "Quem Quaeritis" o.l.v. Marcel Zijlstra. Tevens heeft men van de gelegenheid gebruik gemaakt om het officie (d.w.z. de vespers en de metten) te laten uitgeven, eveneens door Marcel Zijlstra. De aanleiding hiervan is, naast het feit dat Adelbert 1250 jaar geleden overleden is, het feit dat onlangs een Adalbertus-officie ontdekt werd in een Egmonds antifonale (Den Haag, Koninklijke Bibliotheek 73 E 8). Dit handschrift is de belangrijkste bron voor het genoemde officie.

Zijlstra heeft het officie gereconstrueerd uit drie verschillende handschriften. Het boekje begint met een overzichtje, waarin te vinden is in welk handschrift de delen van het officie staan, gevolgd door een zeer korte inleiding. Dan volgt de complete tekst met vertaling, en vervolgens de muziek, getranscribeerd in kwadraatnotatie.

De transcriptie ziet er heel verzorgd uit. De vertaling is goed, hoewel niet optimaal overzichtelijk ingericht. M.i. is het voor de lezer duidelijker om herhalingen, bijvoorbeeld het terugnemen van een antifoon na de psalm, niet uit te schrijven, zoals in dit boekje gebeurd is, maar met een verwijzing te volstaan. De repetenda van de responsories kunnen in een vertaling eigenlijk wel wegblijven, maar als ze toch gegeven worden, dan moet even duidelijk gemaakt worden dat het om een repetendum gaat.

Wat ik echter overal mis, is achtergrondinformatie. Wie was Adelbert? Wat is er van hem bekend, behalve dat hij 1250 jaar geleden is gestorven? Wat is zijn band met het Adelbertklooster?

Evenmin zijn er editietechnische gegevens te vinden. Zijn er correcties in de tekst of muzieknotatie? Ja, die zijn er, er is er een te zien op de afbeelding op blz. 60: in het eerste systeem is een verbetering aangebracht in de muziek. Is deze correctie van dezelfde hand als de rest van de muziek, met dezelfde inkt, voor welke transcriptie heeft Zijlstra gekozen, en waarom? Geen woord hierover. Evenmin als over de spelling: ae-ternus in de psalmen en eternus in de antifonen. Hoe is de keuze van de psalmen trouwens tot stand gekomen? In het overzichtje voorin het boekje worden ze niet genoemd. Al deze informatie ontbreekt, en er zijn geen verwijzingen naar plaatsen waar ze wel te vinden is. Jammer!

Nu is het niet meer dan een leuk en bruikbaar boekje voor mensen die het officie wel eens willen zingen. M.i. had het met weinig extra moeite veel interessanter kunnen zijn.

Het boekje, ondanks de gebreken toch wel een leuk bezit, kost f.15,- exclusief verzendkosten, en is te bestellen bij de St.-Adelbertabdij, Abdijlaan 26, 1935 BH Egmond-Binnen, telefoon 02206-1415. De vespers zijn ook apart verkrijgbaar voor f.5,-.

Een telefoontje naar Marcel Zijlstra levert het volgende op: het is de bedoeling dat er een artikel van zijn hand verschijnt in Egmondse Studiën deel 2, rond het einde van 1991. Hierin zullen de bijzonderheden van dit officie uitgebreid aan de orde komen. Wie hier meer over wil weten, moet dit dus in de gaten houden.

Ike de Loos

ZANGERSDAG A.C.G.
Wassenaar; 17-11-1990
zie pag. 112

Recensie: Choeur grégorien de Paris

In 1985 verscheen er een grammofoonplaat en een CD van het Choeur Grégorien de Paris, getiteld 'Liturgie du Vendredi Saint' op het merk Erato (ECD 88102). Een tweede, getiteld 'Liturgie de la Semaine Saint' verscheen onlangs (ECD 75546). Nog recenter schijnt een CD met Kerstrepertoire uitgekomen te zijn, maar die heb ik nog niet gehoord. Verder moet er tussendoor nog een CD bij een scandinavische firma opgenomen zijn, maar deze is helemaal moeilijk te krijgen. De genoemde twee CD's met Goede Week-repertoire bieden echter een goed overzicht van wat de uitvoeringspraktijk van deze zeer goede schola in de tweede helft van de tachtiger jaren was. Inmiddels ontwikkelt het koor zich langs een meer semiologische lijn, iets wat zich op de laatste CD al enigszins aankondigt.

De schola bestaat uit een aantal tamelijk jonge Parijzenaars, die met grote regelmaat Gregoriaans zingen in de abdijkerk van Val-de-Grâce (gebouwd door Anna van Oostenrijk uit dank voor de geboorte van haar zoon, de toekomstige Zonnekoning). Alle zangers zijn amateur (op voorzanger Hervé Lamy na) en de schola heeft als geheel een duidelijk overtuigd-katholiek signatuur. Dit draagt aan de glans en overtuigingskracht van de uitvoeringen bij. Een mij bekende Parijse pastoor die hen een keer in zijn kerk te gast had gehad en kennelijk vocaal door hen onder handen was genomen, refereerde echter ietwat knorrig aan dit koor als een "stelletje esthetische navelstaanders". Dit mag wel als een compliment opgevat worden, de liturgische flodderigheid van de Franse clerus in aanmerking genomen (electrische Godslampen en zo...).

Op de twee CD's is een koor te horen dat zijn uitvoeringspraktijk heeft ontwikkeld uit de traditionele, zoals die zich in de loop van deze eeuw gevormd heeft. Toch klinkt alles als nieuw door de warme koorklank en de soepele voordracht. Een meer historische oriëntatie blijkt uit repercuteren van alle noten en de solistische voorzang, beide eerlijk gezegd niet tot mijn en-

thousiastme, hoe verantwoordbaar het allemaal ook mag wezen. Met name de repercuussies op stropha's blijven mij irriteren door hun esthetische zinloosheid en vooral in langzame en plechtige stukken vormen ze een bedreiging voor de samenhang. Heel anders ligt het natuurlijk voor de virga's: daar vragen muziek en tekst om sterk expressieve middelen. Men leide hier niet uit af dat ik tegen repercuteren als zodanig ben. Ik ken echter nog geen voorbeeld van een uitvoering waarin deze techniek werkelijk volledig en bevredigend is geïntegreerd in een zowel historisch als artistiek verantwoorde conceptie.

Wat de solistische voorzang betreft: ik prefereer een kleine voorzangsgroep, eenvoudig omdat die over meer reserves beschikt en een "eeuwige" adem.

Bovendien doorbreekt het idee van een solist een beetje het onpersoonlijke en anonieme dat bij het Gregoriaans hoort. Je bent nu geneigd onwillekeurig het "ego" van een dramatische Tractus met de zanger in kwestie te verbinden, waardoor een oratoriumachtig effect ontstaat.

Deze bezwaren hinderen mij enigszins in bijvoorbeeld de Tractus "Deus, Deus meus" van Palmzondag. Bovendien vind ik de interpretatie wel wat erg laconiek. Het gaat hier toch om een zeer dramatische tekst, nota bene de tekst die Christus aan het kruis zelf in de mond nam. De muziek is zich hiervan "bewust", waarop het geijkte tweede toons-model wordt gemodificeerd. In zo'n geval moet je als schola niet doen of je neus bloedt en op een zonnige Palmzondag een fietstochtje over het vertrouwd heuvelende parcours van de Tractus-formules maakt. Ik had hier graag een meer op de tekst betrokken uitvoering gehoord. Het aan de Tractus voorafgaande Kyrie is werkelijk erbarmelijk gezongen in verhouding tot het gemiddelde. Alsof men het op de opnamedag over het hoofd had gezien en 's avonds voor het naar huis gaan met de jassen al aan nog even op de band heeft gezet. Zo'n opname kun je dan maar beter achterwege laten want elke keer dat de luisteraar die CD opzet ergert hij zich weer aan de ongelijke inzetten en de zich niet

aanpassende voorzanger.

Egaler van niveau is de oudere CD "Vendredi Saint" met prachtig uitgevoerde responsories van de Donkere Metten en enkele Lamentaties van Jeremia op nogal exotische Spaanse tonen (Silos en Toledo). Werkelijk puntgaaf is de Passie volgens Sint Jan, een betere uitvoering lijkt haast niet mogelijk.

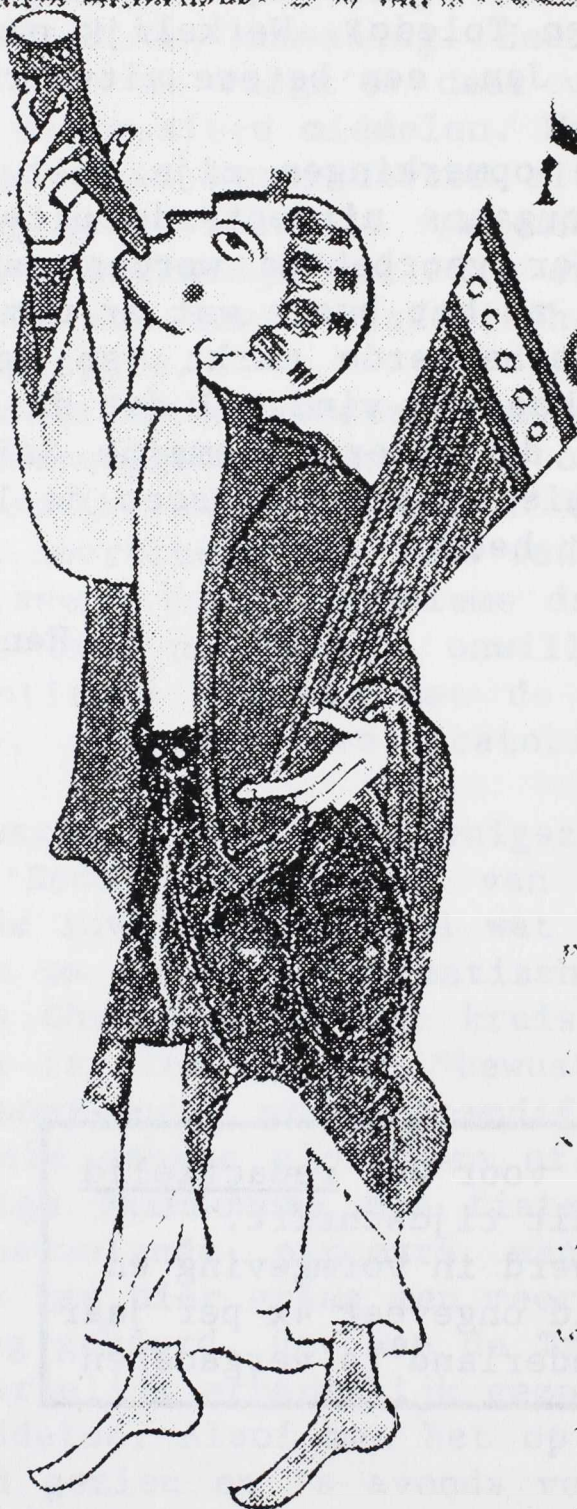
Bovenstaande kritische opmerkingen zijn niet meer dan kanttekeningen bij doorgaans uitmuntende uitvoeringen. Deze CD's kunnen zonder voorbehoud worden aanbevolen. Wat mij betreft vormen ze het beste wat er momenteel op de toch zeer rijk geschakeerde markt van het Gregoriaans te krijgen is. Maar ik vind wel dat de oudste CD (Vendredi Saint) door de latere (Semaine Saint) niet overtroffen is. Misschien dat het succes de heren wat minder kritisch gemaakt heeft?

Henk Rijkers

O P R O E P voor een redactielid
voor dit tijdschrift.

Geïnteresseerd in vormgeving en
inhoud. Bereid ongeveer 4x per jaar
ergens in Nederland te vergaderen

*P*acem meam dabo vobis. *D*ominus in excelsis. *T*radidit spiritum
*T*om. VIII

*N*ostre

*G*loria patri & filio

& spiritui sancto

*D*icitur erat in prima

pro domine & temp

et ecclesia recitatur

versus — *S*ignum

et est *S*ignum

Troparium St. Martial ± 1200; B.N. Paris

MEDEDELINGEN

Het cursuspakket van de Stichting Amici Cantus Gregoriani.

De Stichting Amici Cantus Gregoriani biedt voor het cursusjaar 1990 - 1991 de volgende cursussen aan:

- * Een beginnerscursus Gregoriaans in 's-Hertogenbosch van vijftien lessen op woensdagavond. Eerste cursusavond: 3 oktober 1990.
Coördinator: Zr. M-L. Egbers.
- * Een basiscursus Gregoriaans in Eindhoven van dertien lessen op donderdagavond.
Eerste cursusavond: 6 september 1990.
Cursusleider: Dhr. P. Mennen.
- * Een dirigentencursus Gregoriaans te Utrecht van vijftientig lessen op de dinsdagavond; deze lessen zijn verdeeld in vijf blokken van elk vijf avonden met een afgerond onderwerp per blok, zodat ook per blok ingeschreven kan worden.
Eerste cursusavond: 2 oktober 1990.
Cursusleider: Zr. M-L. Egbers.
- * Voortzetting van de studiegroep semiologie in Hilversum. Dit is een éénmaandelijks activiteit op woensdagavond.
Eerste cursusavond: 19 september 1990.
Cursusleider: Zr. M-L. Egbers.

Voor alle cursussen kan men inlichtingen vragen op het secretariaat van de stichting:

Mevrouw M. Lambriex

Torenhoeckstraat 14

5056 AN Berkel-Enschot, tel. 013-331094

De zangersdag

Deze vindt plaats op 17 november 1990 in Wassenaar en wel in het Van Heeckerenhuis aan het Van Heeckerenplein. Dit huis ligt naast de St. Willibrorduskerk. Beide locaties worden voor deze dag ingeschakeld.

Programma:

- 10.00 uur: Eucharistieviering
- 11.00 uur: koffie
- 11.30 uur: 1e werkuur
- 12.30 uur: lunch
- 14.00 uur: 2e werkuur
- 15.00 uur: thee
- 15.15 - 16.00 uur: presentatie en afsluiting.

Toelichting op het programma:

* De Eucharistieviering:

- het proprium: Maria op zaterdag
- het kyriale: mis X.
- het ordinarium: we vieren een volledig Latijnse Eucharistie. Boekjes met teksten en vertaling zijn aanwezig.
- Een koor zingt de propriumgezangen. Van de gemeenschap wordt verwacht, naast het kyriale en de ordinariumacclamaties, ook de alleluia en jubilus van de alleluia Diffusa est te zingen. In de volgende aflevering zal in de rubriek koorpraktijk aan dit alleluia aandacht worden besteed.

* De werkuren:

We gaan aan de slag met niveaugroepen. Het opgaveformulier geeft gelegenheid te bepalen bij welke groep U hoort. Bij de presentatie kunnen de groepen elkaar beluisteren en zal het uitgevoerde plenair besproken worden.

* Informatie en aanmelding bij het secretariaat:

Torenhoekstraat 14, 5056 AN Berkel-Enschot;
tel. 013 - 331094.

Het A.C.G.-koor

De Stichting A.C.G. is bezig een Gregoriaanse Schola in het leven te roepen. Uitgenodigd zijn diegenen die door koorervaring of een cursus zich intens hebben beziggehouden met de nieuwe interpretatie.

Het A.C.G.-koor gaat met projecten werken, ongeveer tweemaal in het jaar. Het eerste project is de muzikale bijdrage op de zangersdag bij de Eucharistieviering. Dan zal het koor geleid worden door Zr. M-L. Egbers. In de toekomst zal het koor afwisselend gedirigeerd worden door haar en Dhr. P. Mennen.

* Oproep: het ligt in de bedoeling zowel een dames- als een herenkoor op te richten. Heeft U belangstelling hiervoor, dan kunt U zich opgeven bij het secretariaat van de Stichting: Torenhoekstraat 14, 5056 AN Berkel-Enschot. Tel. 013 - 33 10 94.

Berichten van anderen

Het Oude Muziek Festival te Utrecht heeft op haar programma geen Gregoriaans dit jaar, de grote thema's zijn op heel andere muziek gericht.

Toch moeten we hier één gezelschap vermelden nl. Sequentia Köln, een naam die onmiddellijk gekoppeld wordt aan Hildegard van Bingen.

Op zondag 9 september voert zij van haar uit "Ordo virtutum", om 15.00 uur in de Nicolaïkerk. "Van dag tot dag" schrijft erover: Na acht jaar terug in een andere ruimte, een topper uit het eerste festival; deze keer concertant."

De Centrale Festivalkassa huist op de Mariahoek 6 in Utrecht. U kunt er terecht voor informatie en entreebewijzen. Vanaf 20 augustus kunt U ook telefonisch reserveren: 030 - 31 27 91.

Het congres van de AISCGRE vindt plaats in Verona van 21 t/m 23 mei 1991. Met aankomst en vertrek meegerekend van 20 t/m 24 mei.

Het vierde Gregoriaans Festival in Watou

vindt plaats op 10-11-12 mei 1991.

Uit de berichtgeving nemen we het volgende over: vrijdag 10 mei zal in hoofdzaak gereserveerd worden voor het opleidingsprogramma via koorateliers. De uitvoeringen worden gepland op zaterdag 11 mei en zondag 12 mei. Naast een belangrijke deelneming van enkele Vlaamse schola's, hebben acht bekende buitenlandse koren hun medewerking toegezegd.

Het eerste lustrum van de Nijmeegse Gregoriaanse korenmiddagen zal gevierd worden op:

- dinsdag 6 november: Metten van Sint Willibrord door Karolus Magnus o.l.v. F. Schneyderberg. Lourdeskerk - Nijmegen.
- vrijdag 9 november: lezing door prof. Dr. E. Mulder: "De esthetiek en functionaliteit van het Gregoriaans". Aula Kath. Universiteit - Comeniuslaan 2.
- zondag 11 november: Eucharistieviering (met uitzending via KRO-radio): Willibrord-zondag. Lourdeskerk - Nijmegen, om 10.00 uur. Karolus Magnus o.l.v. F. Schneyderberg.
- vrijdag en zaterdag: Tentoonstelling van Gregoriaanse boeken, uit het bezit van de katholieke Universiteit, in de aula.

Nadere informatie bij de voorzitter van de Stuurgroep Gregoriaans Nijmegen en omgeving: S. Hollaardt, tel. 080 - 58 19 66. Het hierboven vermelde is een belangrijk deel van het totale programma.

De Schola Cantorum van het Ward-instituut o.l.v. L. Krekelberg voert 27 augustus het Peregrinus-spel uit in de O.L. Vrouwe Basiliek in Maastricht. Aanvang 20.00 uur.

De Orgelkring Brussel organiseert haar jaarlijkse Orgelweek van 21 tot 28 oktober. Informatie onder tel.-nummer 532 50 80.

Het Gregoriaans Abdijskoor te Grimbergen o.l.v. G. v. Bousschoten zal de Eucharistieviering verzorgen via BRT-t.v. op zondag 26 augustus om 10.00 uur. Van de drie bekende platen van dit koor zijn nu ook CD's verkrijgbaar.

De Gemengde Schola Breda zingt op zondag 4 november om 10.00 uur de wisselende gezangen van de 31ste zondag door het jaar in de St. Petrus te Vught.

De K.R.O. meldt ons de volgende uitzendingen:

19 augustus: H. Martinuskerk te Linne: Gregoriaans.

26 augustus: Kapel St. Elisabethziekenhuis te Tilburg: Gregoriaans.

Bij de Nederlandse Sint Gregoriusvereniging is de Acta verschenen van het Symposium 100 jaar Paléographie musicale te Amersfoort, oktober 1989. Wenst u deze te bestellen, dan is dit mogelijk via het Secretariaat van de Amici Cantus Gregoriani, tel. 013 - 33 10 94.

Kerkelijke kalender

zondag 2 september: 22e zondag door het jaar
zaterdag 8 september: Feest Maria Geboorte
zondag 9 september: 23e zondag door het jaar
vrijdag 14 september: Feest van Kruisverheffing
zondag 16 september: 24e zondag door het jaar
vrijdag 21 september: Feest H. Apostel Matteüs
zondag 23 september: 25e zondag door het jaar
zaterdag 29 september: Feest H. Aartsengelen Michaël,
Gabriël en Rafaël
zondag 30 september: 26e zondag door het jaar

zondag 7 oktober : 27e zondag door het jaar
zondag 14 oktober : 28e zondag door het jaar
donderdag 18 oktober : Feest H. Evangelist Lucas
zondag 21 oktober : 29e zondag door het jaar
zondag 28 oktober : 30e zondag door het jaar

donderdag 1 november: Hoogfeest Allerheiligen
vrijdag 2 november: Gedachtenis van alle overleden
gelovigen (Allerzielen)
zondag 4 november: 31e zondag door het jaar
dinsdag 6 november: Feest alle H. Verkondigers van
het geloof in Nederland
woensdag 7 november: Hoogfeest H. Willibrord
vrijdag 9 november: Feest Kerkwijding Basiliek Sint
Jan van Lateranen
zondag 11 november: 32e zondag door het jaar
zondag 18 november: 33e zondag door het jaar
donderdag 22 november: Gedachtenis H. Cecilia
zondag 25 november: Hoogfeest Christus, Koning van
het heelal
vrijdag 30 november: Feest H. apostel Andreas

I N H O U D

Van de redactie.....	81
Liturgiegeschiedenis 7, M. Polspoel.....	82
Het quilisma in de Klosterneuburger notaties, Ike de Loos.....	84
Het offertorium Oravi: koorpraktijk, Zr. M-L. Egbers.....	99
Boekbespreking: Officia Sancti Adalberti Egmun- densis, curavit A.M.J. Zijlstra, Ike de Loos....	105
Recensie: Choeur grégorien de Paris, Henk Rijkers.....	107
Mededelingen.....	111
Kerkelijke kalender sept-okt-nov.....	116